

TÜRK-YUNAN İLİŞKİLERİNİN SÖZLÜ GELENEĞE YANSIMASINA BİR ÖRNEK: ATINA TÜRKÜSÜ

An Example of the Reflection of Turkish-Greek Relations in Oral Tradition: “Atina Türküsü”

Exemple de l’influence des relations turco-grecques sur la tradition orale: Le chant d’Athènes

Halil İbrahim ŞAHİN*

ÖZET

Türk-Yunan ilişkilerinin sözlü geleneğe yansması şeklinde değerlendirebileceğimiz Atina Türküsü, Yunanlıların Batı Anadolu’yu işgal ettiği Kurtuluş Savaşı yıllarında yaşanmış tarihi bir olaya dayalı olarak oluşmuş bir türküdür. “Olay türküleri”ne dahil edebileceğimiz Atina Türküsü, vatanından zorla koparılıp Yunanistan’a götürülen Türk kızının Atina’da kalışını, Türkiye’ye dönüşü esnasında çocuklarını denize atmasıyla karşı karşıya kaldığı trajik hikâyesini anlatır. Daha çok Batı Anadolu’da söylenen türkü, ele aldığı konunun nadir rastlanılan bir husus olması sebebiyle dikkat çekmektedir.

Anahtar Kelimeler

Türk, Yunan, Atina Türküsü, Yunan İşgali

ABSTRACT

“Atina Türküsü”, which is a reflection of Turkish-Greek relations in the oral tradition, has its roots in a real historical event that took place at time of the Turkish War of Liberation, while the Greek occupied western Anatolia. In “Atina Türküsü”, which can be regarded as an “event oriented folk song”, we find the tragic story of a Turkish girl who is taken to Greece by force and remains in Athens for a while. On her way back to Turkey, she has to throw her children into the sea. This folk song, usually sung in western Anatolia, is remarkable especially for its topic, which is one very rarely addressed in this kind of song.

Key Words

Turk, Greek, “Atina Türküsü”, Greek Occupation

Giriş

İnsanlık tarihi boyunca toplumlar; savaş, göç, ticaret, seyahat vb. gibi çeşitli sebeplerle etkileşim içine girmişlerdir. Toplumlar arasındaki bu ilişkilerin bazıları dostane duygularla olabildiği gibi bazıları zarar verici nitelikte olabilmektedir. Tarihte yaşanmış temaslar sadece tarih sayfalarında değil, toplumun hafızasında da farklı şekillerde korunmuştur. Halk hafızası duygularını, düşüncelerini büyük oranda sözlü geleneği kullanarak ifade ettiği için tarihte yaşadığı olayları sözlü geleneğe saklamış, kendi-

si için değer ifade eden, kendisini derinden etkileyen vakalara edebi bir şekil vererek geleneğe kullanıma sürmüştür, rağbet görenler unutulmamış ve geleneğe yaygınlaşarak anonim bir ürün haline gelmiştir. Konumuz olan *Atina Türküsü* de bu sırayı takip eden bir sözlü gelenek ürünüdür.

Bu bağlamda iki komşu millet olan Türkler ile Yunanlıların ilişkileri de sözlü geleneğe yansımaları bulmuştur. Türkler ve Yunanlılar uzun bir süredir komşu iki millettir. Tarih boyunca çeşitli vesilelerle iki millet karşı karşıya gel-

* Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi

miş, bu ilişkilerin neticesinde sözlü gele-
nekte bazı ürünler oluşmuştur. Özellikle
Osmanlı Devleti'nin çöküş döneminden
itibaren Yunan milleti ile temaslar art-
mıştır. Yunanlılar ile son dönemdeki iliş-
kilerin dostane bir tarzda gelişmediği ta-
rih kaynaklarından, Türk halkının tec-
rübelerinden anlaşılmaktadır. Türk mil-
letinin büyük yıkımlara uğradığı, şiddet-
li acılar çektiği dönemin başlangıcı 15
Mayıs 1919, Yunanlıların Türkiye'ye as-
ker çıkardığı tarihtir (Turan 2002: 756).
Bilhassa bu tarihten itibaren Türk-Yu-
nan ilişkileri sözlü gelenekte pek çok
türkünün yakılmasına sebep olmuştur.
Gelenekte bugün de varlığını koruyan
bu türküleri bakıldığında pek çoğunun
çekilen ıstırapı dile getirdiği görülür.

Bu çalışmada amacımız; Türk-Yu-
nan ilişkilerinin bir sonucu olarak gele-
neğe yansımış olan *Atina Türküsü*'nün
mevcut ve yeni varyantlarından hare-
ketle türkünün ortaya çıkış hikâyesi, ya-
pısı, içeriği, Türk kültürü içerisindeki
yeri gibi hususlar üzerinde yoğunlaşa-
rak türkünün arka planını incelemek,
aynı zamanda türkünün daha önce bilin-
meyen İzmir, Uşak, Manisa, Balıkesir,
Muğla varyantlarını da burada tanıtmak-
tır.

1. Türkünün Varyantları ve Tas- nifler İçindeki Yeri

Bugüne kadar *Atina Türküsü*'nün
üç varyantı tespit edilip yayımlanmıştır.
Bunlar Balıkesir (Öztürk 1986: 370-
371), Eskişehir (Çalış 2002), Afyon
(Oğuz 2003) varyantlarıdır. Yayımlanan
Balıkesir varyantında sadece türkünün
metni yer alırken, Afyon ve Eskişehir
varyantlarında türkünün hem hikâyesi
hem de metni vardır. Bu yazıda türkü-
nün daha önce yayımlanmamış Balıke-
sir, Manisa, İzmir, Uşak ve Muğla var-
yantları tanıtılacak, mevcut ve yeni var-

yantlar çeşitli açılardan mukayese edile-
cektir. Tüm varyantların hikâyelerini ve
metinlerini burada verme, yazının sınır-
larını aşacağı için bütün varyantların
metinleri verilmeyecek, ancak varyant-
ları tanımlayıcı bilgiler verilecektir.

Türkünün Eskişehir varyantında
türküye konu olan olay, Eskişehir'in Siv-
rihisar ilçesine bağlı Elekli köyünde ya-
şanmıştır. Bu varyanttaki türkü, Türk
kızının (Gül nazik) ve Yunanlı subayın
karşılıklı konuşmaları şeklindedir. Eski-
şehir varyantında türkünün hikâyesi
daha ayrıntılı anlatıldığı gibi, türkünün
bent sayısı da diğer varyantlara oranla
daha fazladır. (Çalış 2002). Afyon var-
yantında türkünün hikâyesi kısaca anla-
tılmış ve altı dörtlükten oluşan türkü
metni verilmiştir (Çalış 2002). Uşak ve
Muğla varyantlarında türkünün sadece
metni vardır. Manisa ve İzmir varyant-
larında da türkünün hem hikâyesi hem
de metni bulunmaktadır. Türkünün var-
yantlarına bakıldığında bazı yerlerde
(Eskişehir, Manisa, İzmir) türkünün ge-
lenekte daha canlı bir şekilde yer aldığı,
bazı yerlerde (Uşak, Muğla) türkünün
kısaldığı, hikâyesinin unutulduğu görül-
mektedir.

Araştırmacılar, halk için önemli sa-
yılabilen, halkı derinden etkileyen bir
olay sonucu oluşan türküleri, tasnifle-
rinde farklı adlarla adlandırmışlardır.
Pertev Naili Boratav "*Anlatı Türküleri*"
(Boratav 1982: 151), Hikmet Dizdaroğlu
"*Acıklı Olaylarla İlgili Türküler*" (Dizda-
roğlu 1969: 107), Ali Osman Öztürk
"*Destan-Türkü*" (Öztürk 1995: 125),
Mehmet Özbek (Özbek 1994: 84) ve Do-
ğan Kaya da "*Olay Türküleri*" (Kaya
1999: 176) şeklinde ibareler kullanmış-
tır. Adlandırmalar farklı olsa da ifade
edilmek istenilen belirli vakalara dayalı
türkülerdir. *Atina Türküsü*, yukarıda

verdiğimiz tasniflere dahil edilebilecek bir türküdür.

“Olay türküleri”nde anlatı tutarsız ve karmaşık bir hale gelebilmekte, türkünün hikâyesindeki olaylar zincirine aynen uyulmamaktadır. Türkünün bent sırası tamamen türkücu tarafından belirlendiği için olayların sıralaması değişikliğe uğrayabilmektedir. Bu karışıklığı anlatıcı fark ettiğinde genellikle türküyle ilgili tereddütleri ortadan kaldırmak için türkünün mekanı, tarihi, şahısları hakkında açıklamalar yapmaktadır. (Boratav 1982: 154). “Olay türküleri”nde rastlanılan bu durum *Atina Türküsü*’nün Muğla, Afyon, Uşak, Manisa ve İzmir varyantlarında görülmektedir. Bu varyantlarda başta yer alması gereken bir bent türkünün ortasında veya sonunda, sonda bulunması gereken bir bent de ortada veya başta yer almaktadır. Türkünün Eskişehir varyantını meydana getiren bentler olayın oluş sırasına uygun olarak yerleştirilmiştir.

2. Türkünün Tarihi Kaynağı ve Hikâyesi

Anadolu’da söylenen türkülerin pek çoğunun bir hikâyesi vardır. Türkülerin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan vakalar, geleneğe uygun olarak bugün de türküyü söylemeye başlamadan önce anlatılmaktadır. Anlatılan vakalarda, söylenen türkülerde duygu ön plandadır. Türküler, duyguların yoğun bir hale geldiği anlarda yakılmaktadır (Önder 1992: 97). Türküler, öncelikle bireysel hislerin, daha sonra da milli hislerin ifadesidir. İlk kez söylendiğinde anonim olmayan türküler daha sonra ilk söyleyicisinin unutulmasıyla anonim hale gelirler. Bu da türkülerin evvela belli şahısların duyguları olduğunu, daha sonra bütün bir halkın duyguları haline geldiğini göstermektedir. Bu durumda türkülerin ko-

lektif bir şuurun yansımaları olduğunu söyleyebiliriz. Türkülerin bu tarz bir niteliğe sahip olmaları, onların halk tarafından sevimlerine vesile olmuştur.

Türk-Yunan ilişkilerinin sonucu ortaya çıkmış, tarihi bir vakaya dayalı olan *Atina Türküsü*, vatanından zorla koparılmış bir Türk kızının türküsüdür. Sadece Türk-Yunan ilişkileri değil, diğer komşu milletlerle olan temaslar sonucu ortaya çıkmış edebiyat ürünleri de vardır. Buna iyi bir örnek Türk-Ermeni ilişkilerinin ortaya çıkardığı ve Orta Anadolu, Kars ve Erzurum civarında yayıldığı görülen *Ermeni Kızı Türküsü*’dür. Bu türküde Türk delikanlısı ile Ermeni kızın aşk öyküsü vardır. *Ermeni Kızı Türküsü*’nde ilk karşımıza çıkan dil ve din farkıdır. Bu farklılığı ortadan kaldırmak için kızın ve oğlanın söyleşmesi söz konusudur. Bu türküde Ermeni kızının Türk gencinin dinine geçmeyi kabul etmesiyle durum tatlıya bağlanır (Öztürk 1995: 128). *Gürcistan Güzeli Türküsü* de aynı şekilde komşuluk ilişkileri sonucu oluşmuş bir türküdür (Öztürk 1986: 371). Konumuz olan *Atina Türküsü*’nde de Türk kıızı ile Yunanlı arasında dil ve din farkı vardır. Ancak türkünün söylendiği yerlerde anlatılan hikâyelere bakıldığında kız, çoğu zaman zor kullanılarak Yunanistan’a kaçırılmıştır. Türk insanının kurtuluş mücadelesi verdiği bu dönemde benzer örnekte çok sayıda türkü ortaya çıkmıştır. Kurtuluş Savaşı yıllarından önceki dönemlerde de Yunanlılar ile yapılan mücadeleler esnasında türküler teşekkül etmiştir (Gökçe 1974). Özellikle de işgal kuvvetlerinin Türk halkına yaptığı kötü muameleleri anlatan çok sayıda türkü vardır.

Halk edebiyatı ürünlerini değerlendirme aşamasında çalışmaların yoğunlaştığı noktalardan birisi de ürünün do-

ğuşu meselesidir. Diğer ürünlerin ve türkülerin kökenini tespit etmek isteyenler, genellikle kesin sonuçlara ulaşamamaktadırlar. Özellikle türkülerin oluşum serüvenlerini anlatan hikâyelerin gelenekten silinmesi, unutulması veyahut da bambaşka bir hal alması türkülerin kökenini tespit etme çalışmalarını sekteye uğratmaktadır. Örneğin sevilerek dinlenen *Erzurum çarşı pazar türküsünün* oluşumunu anlatan güvenilir bir kaynak yoktur. Ancak türkünün içerisinde geçen ibarelerle türkünün hangi döneme ait olduğu tahmin edilmektedir. Bunun haricinde ipucu verecek herhangi bir bulgu yoktur (Düzgün 2003: 80). Daha bunun gibi nasıl ortaya çıktığı bilinmeyen pek çok türkü vardır. Ancak *Atina Türküsü'sü'nün* teşekkül ettiği dönem olarak Kurtuluş Savaşı dönemi gösterilebilir. Türkünün söylendiği bütün bölgelerde türküyü söyleyenler olayı benzer şekilde, benzer tarihlere atfederek anlatmaktadırlar. Zaten türkünün içeriğinde yer alan "*Ben Atina'da durmam*", "*Ben Atina'dan kaçtım*", gibi ifadeler türkünün mekanı ve tarihi hakkında ipuçları vermektedir. Türkiye konu olan olay, Yunan askerlerinin Batı Anadolu'yu işgal ettiği dönemde yaşanmıştır. Dolayısıyla konumuz olan türkünün teşekkül yeri ve zamanının tespitinde herhangi bir sıkıntı yoktur. Her ne kadar anlatılanlar sözlü de olsa hikâyeler ile türkü örtüşmektedir.

Türkünün oluşum aşamasını anlatan ve İzmir'in Ödemiş ilçesinden derlenen hikâye şu şekildedir. Ödemiş, Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlıların işgaline uğrar. Burada Yunanlı bir subay güzel bir Türk kızına âşık olur. Kızı babasından ister, ancak babası: "*Bir Yunanlıya kesinlikle kızımı vermem.*" der ve reddeder. Ancak adamlar işgalci oldukları için

kız babasına yalvarır: "*Beni o adama ver, yoksa sizi öldürür*" der. Babası zorla da olsa kızını Yunanlıya verir. Kız burada ailesi, milleti için kendini feda etmiştir. 9 Eylül'de Yunanlılar Anadolu'dan çıkarılınca subay, kızı alıp Yunanistan'a gider. Orada Yunanlı subayın ve kızın iki çocuğu olur. Aradan sekiz on yıl geçer, kız kocasını kandırma başarı ve Yunanlı subaya: "*Savaş bitti, Türkiye ile Yunanistan arasında barış yapıldı. Ben anamı babamı çok özledim, beni bırak da annemi babamı bir kez olsun göreyim.*" der. Türk kızı çocuklarıyla birlikte Yunanistan'dan gemiyle ayrılırlar. Denizin tam ortasında, çocuklara: "*Siz Yunan'ın çocuklarısınız*" der ve onları suya atar, kendi de intihar eder. Bunu duyan ailesi ve çevresi burada "*Ben Atina'da durmam*" diye bir türkü yakar.¹

Türkünün Balıkesir², Manisa³, Uşak⁴, Muğla⁵ varyantlarına göz atıldığında, olayın değişik şekillerde gerçekleştiği görülmektedir. Manisa/Alaşehir'de derlenen varyantta Yunanlı asker bir Türk kızını alır ve Yunanistan'a kaçıtır. Manisa/Turgutlu varyantında Türk gelinini isteyen Yunanlı subay, imamlarla işbirliği yapar. İmanın yardım etmesiyle kız suya giderken Yunanlı subay tarafından kaçıtır. Balıkesir varyantında ise, Yunanlı subayın Türk kızını zorla alması gibi bir durum söz konusu değildir. Anlatılan hikâyeden anlaşıldığı kadarıyla gönül rızasıyla evlenilmiş, daha sonra Atina'ya gitme söz konusu olmuştur.

Türkünün doğuşuna zemin hazırlayan olay, bölgelere göre bazı farklılıklar göstermesine rağmen varyantların hepsinde aynı şekilde gerçekleşmiştir. Farklılıklar daha çok Türkiye kısmındaki Türk kızının (gelininin) Yunanistan'a götürülme tarzındadır. Ancak Türk kızının Yunanistan'da kalması, oradan dönmesi,

çocuklarını yolda suya atması, türkünün hikâyesi olarak anlatılan varyantlarda aynı biçimdedir. Sonuç itibariyle Yunanlı bir ordu mensubunun bir Türk kızını Yunanistan'a kaçırmaması, Türk kızının bir süre sonra Yunanistan'dan Türkiye'ye dönüşü esnasında çocuklarını denize atması türkünün ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır.

3. Türkünün Yapısı

Türkü denildiğinde akla ilk gelen unsurdan birisi *ezgî*dir. Hak şiirinin tür ve şekillerini değerlendirirken türkünün şeklinden ve içeriğinden daha ziyade *ezgisi* dikkate alınmaktadır. Türkü üzerine tanım ve tasnif çalışmalarında bulunanların hemen hepsi türkünün *ezgili* sözler olduğunu, *ezgiden* ayrı düşünülmemeyeceğini vurgulamışlardır (Dizdaroğlu 1969: 103; Boratav 1982: 150; Onay 1996: 63; Oğuz 1993: 13-18).

Türküler *bent* denilen asıl kısımdan ve tekrar edilen *kavuştak*lardan oluşur. *Atina Türküsü*'nün bentleri mani tarzındadır. Türkülerin bentlerindeki mısralarda zaman zaman farklılaşmalar görülebilmektedir. Bu farklılaşmalar hece, mısra sayılarında ve kafiye düzenlerinde olmaktadır. Konumuz olan türkünün bentleri şekil olarak pek çok türküye oranla daha düzenlidir. Mani tarzında olduğu için daha standart bir yapı oluşmuştur (Kaya 1999: 89). Manilerin art arda sıralanması olarak görülen türkünün bütün varyantlarında kullanılan ortak bentler şu şekildedir:

Atina'nın hamamı
İçindedir dumanı
Kimselerden şüphem yok
Öldürsünler imamı

Atina'nın üzümü
Ben tutmadım sözümü
Çocuklarını atarken
Yumdum iki gözümü

Atina'nın urganı
Kalın olur yorganı
Üç çocuğumu sorarsan
Balıkların kurbanı

Yumurtanın kulpu yok
Gözlerimde uyku yok
Sür gemici gemiyi
Yunanlıdan korkum yok

Yumurtanın sarısı
Yere düştü yarısı
Ben Atina'ya gideli
Oldum Yunan karısı

Varyantlardaki bu ortak bentlerin yanı sıra varyantlara has mani tarzında bentler de vardır. Türkünün diğer varyantlarına oranla daha zengin bir bent yapısına sahip olan Eskişehir varyantı, bent sayısı açısından üstün bir konuma sahip iken, Muğla varyantında, türkünün hacimce kısa bir hal aldığı görülmektedir. Bentlerdeki mısraların büyük çoğunluğu yedili hece ölçüsündedir, ancak birkaç mısra sekizli hece ölçüsü kullanmıştır. Kafiye düzenlerinde mani tarzı (aaxa) kafiye uyulmuştur.

Türkünün kavuştakları iki mısradan oluşmuştur. Manisa, Afyon ve Balıkesir'den derlenen varyantlarda kavuştağın kullanılmadığı, kavuştağın bulunduğu türkülerde kavuştakların "*Durnam durnam/Ben Atina'da durmam*", "*Saçlım saçlım/Ben Atina'dan kaçtım*", "*Nazik Nazik/Gençliğine yazık*" şeklinde olduğu görülmektedir. Türkünün yapısını incelerken türkünün bazı bentlerinin Anadolu manilerinde yaygın olarak görülen sözlerden oluştuğu dikkatlerden kaçmamıştır. Bunu halkın yeni bir türkü oluşturacağı zaman hafızasındaki hazır kalıplara başvurması olarak değerlendirilebilir. Son olarak türkünün yapısında aktarma esnasında anlatıcının hafızasında bulunan kalıpları kullanması, unutmama gibi etkenler nedeniyle bazı farklılaşmaların olduğunu söyleyebiliriz.

4. Türkünün Coğrafyası

Atina Türküsü'nün yayılma alanı olarak daha ziyade Batı Anadolu bölgesi dikkati çekmektedir. Bu bağlamda Eskişehir, Afyon, Uşak, Manisa, Balıkesir, İzmir yörelerinden söz konusu türkü derlemeler yoluyla tespit edilmiştir. Ancak istisnai bir durum olarak türkü, Yunan işgaline maruz kalmayan Muğla'nın Fethiye ilçesinde de söylenmektedir. Bu husus, halk edebiyatı ürünlerinin yayılabilme özelliği ile açıklanabilir, zira derlemeyi yaptığımız kaynak şahıs, bu türküyü maden ocağında çalışırken öğrendiğini kaydetmiştir. Halk edebiyatı ürünlerinin sözlü olarak yayıldığı gerçeği dikkate alınrsa kaynak şahıs türküyü kendisiyle aynı yerde çalışan ve türkünün iyi bilindiği bir bölgeden gelen bir başkasından öğrenmiştir.

Halk edebiyatı ürünlerinin yayılmış oldukları bölgelere adapte olabilme özelliğini bu türküde takip edebilmekteyiz. Türkünün anlatıldığı bütün illerde anlatıcılar, türkünün hikâyesini anlatırken hep kendi bölgelerinden bir yer adı zikretmişlerdir. Mesela Manisa/Turgutlu varyantında türkünün hikâyesini anlatan kaynak şahıs sözlerine şöyle başlamıştır: "*Eskiden Turgutlu'da Yunanlılar varmış. Yunanlıların zabiti Turgutlu'nun bir gelinine âşık olmuş...*", Balıkesir'deki kaynak şahıs: "*Yunanlılar Balıkesir'e gelince, bu esnada Yunan'ın biri bir Türk gelinini beğenir ve onu Yunanistan'a götürür...*", Ödemiş'teki ise "*Ödemiş Kurtuluş Savaşı'nda Yunanlıların işgalin uğrar. Burada Yunanlı bir subay güzel bir Türk kızına âşık olur...*" tarzında türkünün yakılmasına sebep olan olayı kendi bölgelerinde geçmiş gibi anlatmışlardır. Bu adaptasyon sadece yer adıyla kalmamış, Türk kızının adı, çocuklarının sayısı, çocukların cinsiyeti, Atina'da kalma süresi vb. değişikliğe uğramıştır. Mesela Türk kızının adı; Eski-

şehir varyantında *Gülnazik* (Çalış 2002: 135), Uşak ve Afyon varyantında *Nazik* (Oğuz 2003: 136), Balıkesir varyantında ise *Nazife*'dir. Bütün varyantlarda çocuklar, Yunanistan'da dünyaya gelmekte iken, Manisa/Turgutlu varyantına ait hikâyede çocuklar Türkiye'de dünyaya gelmiştir. Türk olan çocukları Yunanlı subay denize atmıştır.

Türkünün coğrafyası her varyantta farklı bir hal almaktadır. Türkünün tespit edilen varyantları ölçüsünde mekanı vardır. (İzmir, Muğla, Balıkesir, Afyon, Eskişehir, Uşak) Ancak genel hatlarıyla türkünün yayılma sahası Türkiye'nin batı kısmıdır. Özellikle Yunan işgaline uğrayan bölgeler *Atina Türküsü*'nü kendilerine mal etmektedirler. Tıpkı ormanlık alanların fazla olduğu bölgelerde yaşayan insanların *Ormancı Türküsü*'nü kendilerine mal ettikleri gibi, onlar da türkünün çıkış yeri olarak kendi sahalarını göstermektedirler. Bu bilgilerin ışığında, türkünün ilk çıkış yerini değil, yayılma alanını tespit edebilmekteyiz.

5. Türkünün İçeriği

Türkünün içeriğinde anlatılan hikâyelerdeki olaylara ait izler bulabilmekteyiz. Yunanlı subayın Yunanistan'a götürdüğü kişinin gelin olduğunu, türkünün hikâyesinden ve "*Allı pullu gelini görünce / Kâfir Yunan dayandı*" şeklindeki türkünün mısralarından öğrenmekteyiz. Türk gelinini bazı varyantlarda tuzak kurarak Yunanlı subaya teslim eden imamdır. Türküde bu da yer almıştır: "*Atina'nın hamamı / İçindedir dumanı / Kimselerden şüphem yok / Öldürsünler imamı*". Kızın Atina'da kalışı, Türkiye'ye dönüşü, dönüşü esnasında çocuklarını denize atması türküde işlenmiştir.

Gurbet

Gurbet, türkülerde en çok kullanılan temalardan birisidir. Çeşitli sebeplerle (Askerlik, uzak memleketlere çalışmaya gitme vb.) evinden, çevresinden

ayrılanlar duygularını türkölere yüklemiştir. Türk insanının tasavvurunda, hayat anlayışında gurbetin ayrı bir yeri vardır. Destanlarda, halk hikâyelerinde, masallarda bu konu hep işlenmiş; gurbete giden birisinin yalnız, zayıf, zavallı olduğu düşüncesi yaygınlık kazanmıştır. Türk destanlarında, halk hikâyelerinde kahramanlar genellikle gurbete çıkmaktadır. Destanlarda kahraman savaş için, ganimet için, halkı için akınlara çıkmakta iken halk hikâyelerinde sevgilisine kavuşma amacıyla çıkmaktadır (Duyamaz 1996, Sakaoğlu 1996, Duymaz 2001, Köse 1997). Masallarda ise gurbete fantastik yolculuklar yapılmaktadır. Türk kültürü için önemli bir mefhum olan gurbet sadece bu türlere değil, halk şiirine, atasözlerine, deyimlere, kargışlara vb. adını burada zikredemediğimiz türlerle de konu olmuştur (Özalp 1960). Bu şekilde kültürü oluşturan temel dinamiklere dayalı, toplumun hemen her katmanını kuşatmış olan gurbet duygusu dikkatle değerlendirilmesi gereken bir husustur.

Atina Türküsü'nün sevilen bir türkü olmasında, zorla gurbete çıkarılan bir Türk kızını konu almasının büyük payı vardır. *Atina Türküsü*'ndeki gurbette kalma şekli çok nadir karşılaşılan bir durumdur. Türkölelerde askere gidenleri, çalışmaya gidenleri veyahut zorla birbirlerinden ayrılmış sevgilileri görmek mümkündür, ancak zorla ülkesinden başka bir ülkeye götürülen bir kıza rastlamak çoğu zaman mümkün değildir. *Atina Türküsü*'nü değerli kılan hususlardan birisi de budur. Gurbette genellikle erkekler bulunurken, bu türküde olduğu gibi, gurbete giden bir de kız olursa durum daha vahimdir. Türkölünün bugün kadınlar arasında, kına gecelerinde gelinleri ağlatmak için söylenmesi de türkünün gurbet duygusunu yoğun bir şekilde işlediğini gösteren güzel bir ka-

nıttır. Gelin olan genç kız ve etrafında bulunan kadınlar, bu türküyü dinlediklerinde zorla Yunanistan'a götürülen, evinden ayrı düşen kızın yerine hemen kendilerini koymakta, bu şekilde gelinleri ağlatmak için söylenmeye başlanan *Atina Türküsü* de kendisine yaşama sahası bulmuş olmaktadır.

Milli Duygular

Türkölünün teşekkül ettiği dönem Türk insanı için milli duyguların, değerlerin çok daha önemli olduğu bir dönemdir. Bu dönemde sadece sözlü edebiyat değil, yazılı edebiyat da milli hisleri dile getiren, Türk insanına moral verici edebiyat ürünleri ortaya koymuştur. Yazılı edebiyat bunu hem nazım hem de nesirle gerçekleştirmiştir. Sözlü edebiyatın malı olan *Atina Türküsü*'nde vatanını başka bir vatanla değiştirmeyen bir Türk kızının öyküsü anlatılır. Vatan hasretini dindiremeyen bir kızın duyguları türküde: "*Ben Atina'da durmam*" şeklinde belirtilmiştir.

Türkölünün Ödemiş varyantında anlatılan hikâyeye tamamen bizim söylemlerimizi destekler niteliktedir. Yunanlı subay kızı babasından almak istediğinde babası öncelikle karşı çıkıp daha sonra kızın "*Ben kendimi milletim için, ailem için feda ederim*" demesiyle razı olması, Türk kızının ne denli milli duygularla dolu olduğunun bir göstergesidir. Bu konuşma böyle olmasa bile halkın bu konuşmayı böyle anlatılması, bu olayı bu şekilde bilmek, Türk kızının şahsında milli duyguları yaşamak isteminden kaynaklanmış olmalıdır.

Din Farklılığı

Din ve dil farklılığı, Türk halk edebiyatının konuları arasında diğer konulara nazaran daha dikkat çekici bir konuma sahiptir. Bazı halk edebiyatı ürünleri dil ve din farklılığı nedeniyle bir araya gelemeyen ya da uzun uğraşlar sonucu kavuşan sevgililerden bahsetmekte-

dir. *Kerem ile Aslı* hikâyesi, *Ermeni Kızı Türküsü* din farklılığı eksenine oturmuş ürünlerdir. Kerem bir Keşişin kızına âşık olur, kızla nişanlanmasına rağmen kızın babası Keşiş, din farkı nedeniyle kızını Kerem'den kaçıtır. Bu nedenle âşıkları birbirinden ayırmış olur (Duyamaz 2001: 153). *Kerem ile Aslı* hikâyesi âşıkların kavuşmasına engel olan din farkını çarpıcı bir şekilde işlemiş bir hikâyemizdir. Kerem ve babası din ve ırk farkına çok fazla önem vermezken Keşiş, bu farklılığı ayrılık sebebi olarak kabul etmiştir. Kerem ile Aslı'nın trajedisi, bir tarafın aşka bir tarafın dine önem vermesidir (Kaplan 1996: 160). Halk hikâyelerinin yanı sıra Türk insanının din farklılığı meselesini şiirle ifade ettiği türkülerden birisi *Ermeni Kızı Türküsü*'dür. Bu türküde Ermeni bir kıza sevdalanan bir Türk delikanlısı ile Ermeni kızının din farklılığını konu alarak söyleşmeleri söz konusudur. Başlangıçta: "Dolamaç dolamaç yol eksik değil / Kurulu bahçemde de gül eksik değil / Ben gelin olunca da elde yar eksik değil / Var get oğlan var get dönmem dinine" diyen Ermeni kızı, da sonra: "Adımı sorarsan da Çakır Emine / Bu sözlerin de kâr eyledi canıma / Allah'ın emriyle de işte döndün ben de senin dinine / Allah'ın emriyle de gel gir koluma, işte döndüm senin dinine" (Öztürk 1995: 129-130) diyerek Türk gencinin dinini kabul eder.

Atina Türküsü'nde gördüğümüz din farklılığı, yukarıda verdiğimiz misallerden ayrı bir durum arz etmektedir. *Kerem ile Aslı* hikâyesi ve *Ermeni Kızı Türküsü*'nde erkek kahramanlar kendi dininden olmayan bir kıza severken, bu türküde Türk kıza Müslüman, Yunanlı subay başka bir dindendir. Türkünün Muğla varyantında bu durum şöyle ifade edilmiştir: "Fasille vursam pişer mi? / Yere düşse pişer mi? / Sen Yonansın ben Müslüman / Bize de nikâh düşer mi?" (Çalış 2002: 136). Bu tarz bir din farklı-

lığı nadir görülen bir husustur. Ayrıca Türk kıza ve Yunanlı subay arasında âşık olma gibi bir durum da söz konusu değildir; Türk kıza, Yunanistan'a kendi istemi dışında zorla götürülmüştür. Atina'dan dönerken kendi öz çocuklarını denize atmasına sebep olan din farklılığı türküdeki trajedinin ana unsurudur. Türk kıza maruz kalacağı sosyal baskıları bildiği için, farklı bir dine ve millete mensup Yunanlı subaydan olma çocuklarını denize atmıştır.

Sonuç

Atina Türküsü, Türk-Yunan ilişkilerinin sözlü geleneğe yansımış bir şekli olarak Anadolu'nun batı bölümünde yaygın olarak bilinen bir türküdür. Tarihi bir vakaya dayalı bir türküdür, ancak bizim için türküyü değerli kılan tarihi bir belge olması değil, bir edebiyat ürünü olmasıdır. Olay türküleri kategorisine dahil edebileceğimiz *Atina Türküsü*, Kurtuluş Savaşı gibi Türk insanın sıkıntılı bir döneminde teşekkül etmiş, bir Türk kızının ağzından Anadolu insanının ıstıرابını anlatan, Türk kültürü için önemli sayılabilecek bir halk edebiyatı ürünüdür. Gerek Yunan işgali döneminde gerekse diğer zamanlarda teşekkül eden türküler arasında ele aldığı konuyla farklı bir konumda olan *Atina Türküsü*, Yunan işgali döneminde Türk kızının kaçırılmasını işleyen bir türkü olması sebebiyle halkın daha fazla ilgisini ve dikkatini çekmiş, bugün de çekmeye devam etmektedir.

"Otomobil boyandı
Atina'ya dayandı
Alı pullu gelini görünce
Kâfir Yunan dayandı

Durnam durnam
Ben Atina'da durmam

Atina'nın hamamı
İçindedir dumanı
Kimselerden şüphem yok
Öldürsünler imamı

Durnam durnam
Ben Atina'da durmam

Top zülüfler yanımda
Tecellim var alımda
Çocuklarımı sorarsan
Balıkların karnında

Durnam durnam
Ben Atina'da durmam

Atina'nın düzünü
Ben tutmadım sözümü
Çocuklarımı atarken
Yumyum iki gözümü

Durnam durnam
Ben Atina'da durmam

Yumurtanın kulpu yok
Gözlerimde uyku yok
Çek kayıkçı kayığı
Yunan'dan korkum yok

Durnam durnam
Ben Atina'da durmam

Yumurtanın sarısı
Yere düştü yarısı
Ben Atina'ya gideli
Oldum Yunan karısı

Durnam durnam
Ben Atina'da durmam" Ödemiş/İzmir

NOTLAR

¹ Derleyen: Özlem Horzum

Kaynak şahıs: Behiç Galip Yavuz, Ödemiş/İzmir.

² Derleyen: Mıhrıcan Filiz

Kaynak şahıs: Halime Boğa, Bigadiç/Balıkesir.

³ Manisa'dan iki varyant tespit edilmiştir.

a. Manisa/Alaşehir varyantı:

Derleyen: Cennet Keleşoğlu

Kaynak şahıs: Dudu Özdemir, Alaşehir/Manisa.

b. Manisa/Turgutlu varyantı:

Derleyen: Sinem Demir

Kaynak şahıs: Kadriye Tütüncü, Turgutlu/Manisa.

⁴ Derleyen: Sevde Kayseri

Kaynak Şahıs: Mehmet Teke, Uşak.

⁵ Derleyen: Önder Işık

Kaynak şahıs: Bayram Işık, Fethiye/Muğla.

İzmir, Manisa, Uşak, Balıkesir, Muğla illerinden derlenen *Atina Türküsü*'ne ait kasetler, Balıkesir Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Arşivi'nde bulunmaktadır.

KAYNAKLAR

BORATAV (Pertev Naili), 1982, **100 Soruda Türk Halk Edebiyatı**, İstanbul: Gerçek Yayınevi.

CEMİLOĞLU (Mustafa), 1999, *Bursa Dağ Köylerinde Türkü Yakma Geleneği ve Bir Türkünün Psiko-Sosyolojisi*, **I. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi Yayınları.

ÇALIŞ (Ferya), 2002, *Eskişehir'in Yunan İşgali ve Gülnazik Türküsü*, **Milli Folklor**, VII, 54: 132-139.

DİZDAROĞLU (Hikmet), 1969, **Türk Halk Şiirinde Türler**, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

DUYMAZ (Ali), 1996, **Nevruz Bey Hikâyesi (İnceleme-Metinler)**, Aydın: Milli Folklor Yayınları.

DUYMAZ (Ali), 2001, **Kerem İle Ash Hikâyesi Üzerinde Mukayeseli Bir Araştırma**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

DÜZGÜN (Dilaver), 2003, *Erzurum Çarşı Pazarı*, **Milli Folklor**, VIII, 58: 76-85.

GÖKÇE (Erdoğan), 1974, *1887 Türk-Yunan Savaşında Yakılan Türküler*, **TFA**, XV, 303: 7119-7121.

KAPLAN (Mehmet), 1996, **Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 3 Tip Tahlilleri**, Ankara: Dergâh Yayınları.

KAYA (Doğan), 1999, **Anonim Halk Şiiri**, Ankara: Akçağ Yayınları.

KÖSE (Nerim), 1997, **Türk Halk Hikayelerinde Gurbet**, İzmir: Milli Folklor Yayınları.

OĞUZ (Ahmet), 2003, *Yunan İşgalinin Kültürel Ethisi: Nazik Türküsünün Afyon Varyantı*, **Milli Folklor**, VIII, 57: 131-135.

OĞUZ (Öcal), 1993, *Halk Şiirinde Türk ve Şekil Meselesi*, **Milli Folklor**, 19, 13-18.

ONAY (Ahmet Talât), 1996, **Türk Halk Şiirlerinin Şekil ve Nev'i**, Ankara: Akçağ Yayınları.

ÖNDER (Mehmet), 1992, **Aldı Sözü Anadolu**, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

ÖZALP (İ. İsmet), 1960, *Gurbet Türküleri*, **TFA**, VI, 137, 2278-2279.

ÖZBEK (Mehmet), 1994, **Folklor ve Türkülerimiz**, İstanbul: Ötüken Yayınları.

ÖZTÜRK (Ali Osman), 1995, **Türkü Yazıları**, Ankara: Milli Folklor Yayınları.

SAKAOĞLU (Saim), Ali Duymaz, 1996, **Hurşit İle Mahmihi Hikâyesi**, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.

TURAN (Mustafa), 2002, *İzmir'in Yunanlılar Tarafından İşgali (15 Mayıs 1919)*, **Türkler**, XV, 756-764.